

Fen Eğitiminde Kaynaştırma Modülünün Öğretmenlik Uygulamasına Yansıması

Doç. Dr. Hatice MERTOĞLU*

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,
İstanbul / Türkiye, hatice.mertoglu@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3172-7443

Prof. Dr. Esra MACAROĞLU-AKGÜL

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Engelliler için Destek Programı,
İstanbul / Türkiye, emakgul@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6897-538X

Öz

Bu çalışmada fen eğitiminde kaynaştırma modülünün öğretmen adaylarının kaynaştırmayla ilgili uygulamalar hakkındaki düşüncelerine ve kaynaştırma tutumlarına etkisi araştırılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında 5 farklı okulda uygulamaya gitmekte olan 33 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma başında öğretmen adaylarına “Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği” ve kaynaştırma modülü uygulanmıştır. Bireysel öğretim planları, öğretimsel uyarlamalar ve benzeri materyaller içeren kaynaştırma modülünden sonra okullardaki kaynaştırma uygulamaları öğretmen adayları tarafından gözlem ve görüşmelerle değerlendirilmiştir. Böylece fen eğitiminde kaynaştırma modülünün öğretmen adaylarının görüşleri üzerindeki etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Dönem boyu yapılan her değerlendirme ve planlama ile uygulamaya ait veriler öğretmen adayları tarafından ürün dosyaları ile toplanmıştır. Çalışma sonunda öğretmen adaylarına “Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği” tekrar uygulanmış, kaynaştırma uygulamaları modülünün etkililiği ve kaynaştırma modülü ile ilgili görüşleri de nicel ve nitel olarak

* Sorumlu Yazar. Tel: +90 533 475 54 62

Makale Tarih Bilgisi. Gönderim: 01.10.2019, Kabul: 06.07.2020, Basım: Aralık, 2021

araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma uygulamaları; Fen bilgisi öğretmen adayları; Öğretmenlik uygulaması.

Inclusive Applications Module's Reflections on Student Teaching Experience in Science Teaching

Abstract

This is an experimental research with pre-test, post-test, no control group design aimed to determine prospective science teachers' understandings about inclusion in science classes from both individual and school perspectives. Research participants were 33 prospective elementary science teachers in their senior years. All participants attended the same 3 courses; Inclusive Applications Module, Alternative Measurement and Evaluation and Student Teaching Practice in Spring Semester, in 5 different elementary schools. At the beginning, "perceptions on inclusion" scale applied to all participants and all asked to attend Inclusive Application Module. Module included individual educational plans, instructional modifications and appropriate instructional materials for students in inclusive science classes. Based on what they learned in module, research participants were asked to evaluate inclusion practices in schools, via interviews and observations. Therefore, this paper reports "how Inclusive Applications Module informed participants in their student teaching practice as well as reporting its effects on participants' perceptions and attitudes about inclusive science classes.

Keywords: Inclusion; Prospective science teachers; Student teaching; Inclusive science education.

Extended Summary

This is an experimental research with pre-test, pot-test, no control group design aimed to determine prospective science teachers' understandings about inclusion in science classes from both individual and school perspectives. Research participants were 33 prospective elementary science teachers in their senior years. All participants attended the same 3 courses; Inclusive Applications Module, Alternative Measurement and Evaluation and Student Teaching Practice in Spring semester. This paper reports how Inclusive Applications Module informed participants in their Student Teaching Practice as well as reporting its effects on participants' perceptions about inclusive science classes.

Theoretical Framework

Laws, regulations and policies about education may include the rights of people with disabilities, but unfortunately, these rights may not be visible in practice. In countries like ours, people with disabilities have all rights in paper, but not in real classes. It is undeniable that social integration of people with disabilities is always challenging. Disability groups in a class will be more powerful than a disabled individual acting in the class independently. Therefore, for a group synergy, an ideal class may include physical, cultural, emotional and intellectual diversities. In order to support diverse populations in class, the learning environment and interactions must be facilitated to meet the potentials of everyone in the group. The main purpose of education is to teach basics like language and mathematics as well as to teach decision making for every member of the society regardless of their disabilities. In order to obtain positive outcome, educational environments need to be modified and adjusted. The heterogeneous learning environments in which all individuals, regardless of their diversities, are put in the same class and where a real-life occasion is modeled to meet the potentials of everyone in class are called inclusive classes (Bayar, 2015). Inclusive classes need to be the least restrictive learning environments. Regulations for Special Education Services also define inclusive education as “special education practices take place in schools, at K-12 levels, with support services for special needs students, in a regular class with their peers”. We all know that modifications and adjustments required to facilitate inclusive learning environments are within the responsibilities of teachers (Diken and Batu, 2015). Based on the importance given to teachers in facilitating inclusive environments, working with teachers in their pre-service years becomes necessary.

Purpose

This research has the overall purpose of finding how IAM informed research participants in their Students Teaching Practice. In order to reach this purpose, this study seeks to answer the following questions.

- What are the research participants' self perceptions about teaching science in inclusive classroom settings before taking IAM course?
- How research participants reflected on what they learned in IAM?
- What are the research participants' self perceptions about teaching science in inclusive classroom settings while and after taking IAM course?

Method

This is a pre-test, pot-test experimental research without control group designed by researchers to understand how IAM affected prospective science teachers participated in the research. 33 participants were chosen with purposeful sampling among the senior students of a Faculty of Education of a big scaled university in İstanbul. For the purpose of data collection 2 questionnaires containing open ended questions were formed by the researchers and every participant was asked to prepare a portfolio including student generated artifacts to teach science in an inclusive class. The intervention used in this experimental research is “Inclusive Applications Module-IAM”. IAM is a 3-hour elective course, designed by the researchers and a special education instructor working in the same university, with the main purpose of increasing prospective science teachers’ awareness in inclusion process. One of the researchers was IAM course instructor and basic rules and concepts of special education are covered in the course content. IAM also included modifying age-appropriate science content and instructional techniques to teach. When IAM was introduced to research participants, they were given a chance of practicing what they learned in IAM in other two courses, they attend, “Alternative Measurement and Evaluation” and “Student Teaching Practice” concurrently.

Results

Data analysis revealed that almost every participant has a meaningful student teaching practice with the help of what they learned in IAM. Results are grouped around 3 themes; participants perceptions about their own knowledge and skills related to inclusion, significant changes in participants’ attitudes due to IAM and participants evaluations about IAM as an intervention. Detailed results presented in the paper.

Discussion

Individual differences need to be thoroughly addressed by teachers, in order to reach every student in class. This paper is an example of how teachers can be skilled and qualified to manage individual differences in their classes while they were in prospective years.

Conclusion

Results from data collection scales and artifacts from portfolios display that participants’ negative perceptions about themselves in inclusion has changed and became more positive at the end of student teaching experience.

They emphasized the necessity and importance of IAM type trainings with positive statements written in their reports placed in their portfolio.

Giriş

Bireylerin öğrenme biçimi, hızı ve öğrendiklerini uygulamaya dökmesi birbirlerinden farklıdır. Bireysel farklılıklar bazen belli bir nedene bağlı olabilirken bazen de herhangi bir nedene bağlı olmayabilir. Bu bağlamda sınıflarda öğretimi farklı öğrenme özellikleri gösteren öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak şekilde bireyselleştirme öğretmenlerin en temel sorumlulukları arasında yer almaktadır (Diken ve Batu, 2015). Kaynaştırma eğitiminde her öğrenciye aynı şekilde eğitim uygulanması yanlıştır. Öğrencinin ihtiyaçları dikkate alınarak uygun eğitim programı uygulanmalıdır. Öğrencinin tek başına yapması gerektiği bazı programlar yanında normal gelişim gösteren bireylerle ortak yapacağı faaliyetler de vardır. Bu durum bireyselleştirilmiş eğitim programlarının önemini göz önüne sermektedir (Demir, 2015).

Etkili kaynaştırma genel müfredata tüm öğrencilerin erişebileceği bir ortamdır ve öğrencilerin toplumda başarılı olmasını sağlar. Etkili kaynaştırma uygulamalarında bireysel farklılıklar göz önüne alınarak öğrencilerin güçlü ve zayıf yönlerine göre öğretim bireyselleştirilir programda farklılaştırmalar veya uyarlamalar yapmayı gerektirir. Eğitimciler öğrencilerin özelliklerine uygun değerlendirme sisteminde uyarlamalar yapmalı duyarlı ve yanıt verici eğitimciler olmalıdır (Diken ve Batu, 2015). Başarılı kaynaştırma uygulamasının önemli belirleyicilerinden biri, genel sınıf öğretmenin özel gereksinimli çocukların sınıfa yerleştirilmelerine karşı tutumudur (Guckert, Mastropieri ve Scruggs, 2016). Kaynaştırma eğitiminde öğretmenin özel eğitime muhtaç bireye tutumu, davranışları çok önemlidir. Onu kabul etmeli ve olumlu yaklaşmalıdır aksi durumda diğer akranları da bireye öğretmenin yaptığı gibi olumsuz yaklaşabilir ve böylece özel eğitime muhtaç olan birey olumsuz etkilenecektir (Battal, 2007). Öğretmenlerin ve diğer personelinin kaynaştırma uygulamasının gerekliliğine inanmaları ve bu konuda çabaları, sınıftaki diğer öğrencilerin kaynaştırma uygulaması hakkında bilgilendirilmesi ve destek özel eğitim hizmetlerinin sağlanması kaynaştırma uygulamalarında önemli diğer faktörlerdir (Batu, 2000; Kırcaali-İftar, 1998). Görüldüğü gibi kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşmasındaki en önemli faktör öğretmenlerin bu konudaki eğitimleridir. Diğer bir deyişle öğretmen adaylarının alacakları kaynaştırma eğitimin kaynaştırmanın başarıyla uygulanması için en önemli etkenlerden biri olduğu söylenebilir.

Günümüzde, özel gereksinimli bireylere yönelik yapılan birçok düzenlemeye rağmen yetersizlikten etkilenmiş bireyler için eğitim ve fırsat eşitliği ile ilgili sorunlar devam etmektedir (Antony, 2009). Oysa özel gereksinimli bireylerin toplumun bir parçası olarak yaşamaları ancak normal gelişim gösteren akranları gibi eğitimden fırsat eşitliğinden yararlanabildiklerinde mümkün olabilecektir (Batu ve İftar, 2016). Kaynaştırma uygulamalarında özel gereksinimli öğrencilerin normal sınıflara yerleştirilmesiyle yetinilmesi toplumda kaynaştırma uygulamalarına yönelik olumsuz olan tutum ve davranışları daha da kötüleştirmekte, faydadan çok zarar getirmektedir (Eripek, 2004). Yapılan araştırmalar (Babaoğlu ve Yılmaz, 2010; Battal, 2007; Denizli 2015, EARGED; Gök ve Erbaş, 2011; Saraç ve Çolak 2012; Vural ve Yıkılmış, 2008) sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun kaynaştırma eğitimi hakkında yeterli bir şekilde eğitim almadıklarını ortaya koymaktadır. Fen bilgisi öğretmenlerinin kaynaştırma ile ilgili görüşlerinin araştırıldığı bir çalışmada öğretmenlerin bilgisi, fiziksel altyapı, materyal vb sorunlara dikkat çekilmektedir (Denizli, 2015). Babaoğlu ve Yılmaz (2010) tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise öğretmenlerin aldıkları üniversite eğitimini “kaynaştırma eğitimi” yönünden eksik olduğunu düşündükleri sonucu bulunmuştur. Sart, Ala, Yazlık ve Yılmaz (2004) öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ihtiyacı içinde olduklarını belirtmişlerdir. Bayar (2015) öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminin önemi ve gerekliliğine inanmış olsalar da kaynaştırma eğitimi uygulamalarında olması gereken düzeyde yeterliğe sahip olmadıklarını belirtmektedir. Kaynaştırma eğitiminin başarılı olabilmesindeki en önemli faktörlerden birisi öğretmendir. Öğretmen bazı niteliklere sahipse kaynaştırma uygulamasının başarıyla yürütülebilmesi için en önemli unsur tamamlanmış sayılabilmektedir. Gözün ve Yıkılmış (2004) tarafından yapılan bir çalışmada kaynaştırmaya yönelik bilgilendirme programının öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları üzerinde olumlu etkisinin olduğunu göstermektedir. Orel, Zerey ve Töret (2004) sınıf öğretmenliği ve branş öğretmenliği lisans programlarında kaynaştırma dersine zorunlu ders olarak yer verilmesinin, öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının olumlu yönde değişmesine ve kaynaştırma uygulaması başarısının artmasına katkıda bulunacağına değinmektedirler. Yukarıdaki araştırmalarda ortak noktanın öğretmenlerin kaynaştırma ile ilgili eğitim ihtiyacı içinde oldukları ve bu eğitimin lisans dönemlerinde yeterince verilmediği şeklinde yorumlanabilir.

Bu çalışmada fen eğitiminde kaynaştırma modülünün öğretmen adaylarının kaynaştırmayla ilgili uygulamalar hakkındaki düşüncelerine ve

kaynaştırma tutumlarına etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları Fen Eğitiminde Kaynaştırma uygulamaları Modülü ile farklılaşmakta mıdır?
2. Fen bilgisi öğretmen adaylarının Kaynaştırma Uygulamaları Modülü ile ilgili görüşleri nasıldır?
3. Fen bilgisi öğretmen adayları Kaynaştırma Uygulamaları Modülü kapsamında edindikleri bilgi ve beceriler temelinde okullardaki fen eğitiminde kaynaştırma uygulamalarını nasıl değerlendirmektedirler?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada deneysel araştırma desenlerinden öntest-sontest kontrol grupsuz deneysel desen kullanılmıştır. Deneysel desenler, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisini test etmeye yönelik yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk, 2013; Karasar, 2000). Çalışmada kaynaştırma modülünün öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları üzerindeki etkisini detaylı olarak araştırmak üzere öğretmen adaylarının görüşlerine de yer verilmiştir. Bu bakımdan araştırma nicel deneysel desende olup nitel verilerle desteklenmiş bir çalışmadır.

Çalışma Grubu

Kaynaştırma genellikle sınıf öğretmenleri tarafından daha çok benimsenen bir konu gibi görünmektedir. Oysa alan eğitimi öğretmenlerinin de kaynaştırma kapsamında öğrencilerinin niteliklerine uygun metot ve materyallerle ders işleme gerekmektedir. Bu sebeple alan eğitimini temsilen fen bilgisi eğitiminin seçildiği bu araştırmada çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar döneminde İstanbul'daki bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Öğretmenliği 4. sınıfta öğrenim görmekte olan 33 öğrenci (4'ü erkek, 29'u kız) oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış, kaynaştırma modülünün etkisini değerlendirmek üzere okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması yapmakta olan öğretmen adayları ile çalışılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği" ile gözlem ve görüşme formlarından oluşan "Öğrenci Ürün Dosyası" kullanılmış olup ürün dosyası içeriği aşağıda ilgili kısımda

verilmiştir.

Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği

Öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla, Antonak ve Larivee (1995) tarafından geliştirilen ve Kırcaali-İftar (1996) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipinde 20 maddeden oluşup ölçeğin yapı geçerliği analizinde 5 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler: "Kaynaştırma Sınıf Kontrolü", "Kaynaştırmaya Karşı Görüşler", "Sınıf Öğretmeninin Yeterliliği", "Kaynaştırmanın Yararları", "Engelli Öğrencinin Yeterliliği" ve "Kaynaştırmanın Faydası", "Kaynaştırmanın Olumsuz Etkisi"dir. Ölçekte bulunan 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 14, 18, 19. maddeler ters maddelerdir. Bu maddeler veri analizi sürecinde tersten puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür. Ölçekten alınabilecek yüksek puan olumsuz tutumu belirtmektedir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması sonucunda elde edilen Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.80 olarak hesaplanmıştır.

Ürün Dosyası

Çalışmada öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında ortaokullardaki kaynaştırma uygulamalarını değerlendirmek amacıyla Fen bilgisi öğretmen adayları ürün dosyası (Ek 1) oluşturmuşlardır. Ürün dosyasında "Kaynaştırma Eğitimi Öz Değerlendirme Formu" ile "Kaynaştırma Uygulamalarını Değerlendirme Soru Formu" yer almaktadır.

Ürün dosyasında yer alan "Kaynaştırma Eğitimi Öz Değerlendirme Formu" öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimi ile ilgili görüşlerini değerlendirmek için kullanılmıştır. Kaynaştırma eğitimi öz değerlendirme formu kaynaştırma ölçeğinden elde edilen nicel verileri desteklemek amacıyla uygulanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu form kaynaştırmaya yönelik öğrencilerin görüşlerini ortaya çıkaracak nitelikte olup 4 sorudan oluşmuştur.

Dosyada ayrıca araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kaynaştırma Uygulamalarını Değerlendirme Soru Formu" da yer almaktadır. Bu form, öğretmen adaylarının dönem boyunca yapacakları gözlem ve görüşmelerle kaynaştırma uygulamalarının değerlendirilmesine ilişkin görüşlerini belirleyecek şekilde yapılandırılmış 5 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Ayrıca ürün dosyasında "Fen Eğitiminde Kaynaştırma Modülü" ile ilgili görüşlerini değerlendirmek üzere hazırlanan sorular da Ek 1'de yer almaktadır.

Veri Toplanması ve Analizi

Fen bilgisi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının fen eğitiminde kaynaştırma modülü çerçevesinde iyileştirilmesini ve öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında uygulamaya gidilen okullardaki fen dersleri kaynaştırma uygulamalarının da bu kapsamda öğretmen adayları gözüyle değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmada ilk olarak Kaynaştırma modülü geliştirilmiştir. Modül araştırmacılar ve özel eğitimde bir uzman tarafından hazırlanmış olup haftada 2 saat teorik olmak üzere 8 hafta uygulanmıştır. Çalışmada uygulanan kaynaştırma modülünün içeriği şöyledir: “Kaynaştırma ve Yasal Dayanakları, Kaynaştırmanın Başarısını Etkileyen Faktörler, Kaynaştırma ve İş Birliği, Kaynaştırma Ortamlarında Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları, Kaynaştırma Ortamlarında Etkili Öğretim Uygulamaları, Kaynaştırma Ortamlarında Davranış Yönetimi, Fen Programında Özel Gerekli olan Öğrenciler İçin Yapılabilecek Uyarlamalar, Fen Eğitiminde Öğretimin Bireyselleştirilmesi”. Ayrıca özel gereksinimli çocukların özellikleri ile ilgili filmler izlettirilerek öğrenci katılımlı etkinlikler uygulanmıştır.

Araştırma uygulama sürecinde öğretmen adaylarından yukarıda detayları açıklanan ürün dosyası oluşturmaları istenmiştir. Uygulama sürecinde, Kadıköy ve Üsküdar’da olmak üzere toplam 5 okulda uygulamaya gitmekte olan 33 öğretmen adayı, “Kaynaştırma Uygulamalarını Değerlendirme Soru Formu”nu kullanıp fen bilgisi ve rehber öğretmenleri ile görüşmeler yaparak fen derslerini gözlemlemişlerdir. Gözlem yaptıkları sınıflardaki kaynaştırma öğrencileri için, eğitim aldıkları modül çerçevesinde geliştirdikleri bireysel öğretim planları hazırlayarak fen bilgisi dersinde uygulamışlardır. Dönem sonunda öğretmen adayları yaptıkları gözlem, görüşme, ders planları içeren çalışmalarını dosyalarında biriktirerek ürün dosyalarını oluşturmuşlardır.

Çalışmada modülün uygulanmasından sonra öğretmen adaylarına “Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği” tekrar uygulanarak kaynaştırma modülünün etkililiğini ve kaynaştırma deneyimleri ile ilgili görüşleri araştırılmıştır. Dönem sonunda öğretmen adayları öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında yaptıkları gözlemlerini, görüşmelerini ve fen bilgisi kaynaştırma uygulama deneyimlerini paylaşarak sınıfta tartışma ortamı yaratılmıştır. Böylece Fen Bilgisi öğretmen adaylarının uygulamaya gittikleri okullardaki kaynaştırma uygulamalarını ve deneyimlerini değerlendirmesi sağlanmıştır. Tüm bu veriler öğretmen adaylarının ürün dosyalarında yer alan belgelerle desteklenmiştir.

Aşağıdaki Tablo 1’de öğretmen adaylarının uygulama okulları ile gözlem yaptıkları kaynaştırma öğrencilerine ait bilgilerin yer almaktadır:

Tablo 1. Çalışma Grubuna Ait Bilgiler

Okul Adı	Öğretmen Adayı Sayısı	Kaynaştırma Öğrencisi Sayısı	Tanısı*	Cinsiyet	Sınıf
A Okulu (Kadıköy)	5	3	Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	7. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Kız	7. Sınıf
			Hafif derecede zihinsel engelli	Erkek	8. Sınıf
B Okulu (Ataşehir)	5	8	Özel öğrenme güçlüğü	Kız	5. Sınıf
			Hafif derecede zihinsel engelli	Erkek	5. Sınıf
			Hafif derecede zihinsel engelli	Erkek	6. Sınıf
			Dikkat eksikliği hiperaktivite	Erkek	7. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Kız	7. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	8. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	8. Sınıf
Hafif derecede zihinsel engelli	Kız	8. Sınıf			
C Okulu (Kadıköy)	8	4	Hafif derecede zihinsel engelli	Erkek	5. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	5. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Kız	5. Sınıf
			Hafif derecede zihinsel engelli	Kız	8. Sınıf
D Okulu (Üsküdar)	5	5	Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	5. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Kız	6. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Kız	6. Sınıf
			%90 Görme Engelli	Erkek	6. Sınıf
			Dikkat eksikliği hiperaktivite	Erkek	8. Sınıf
E Okulu (Kadıköy)	10	9	Orta derecede zihinsel engelli	Erkek	5. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	6. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	6. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Kız	6. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	6. Sınıf
			Özel öğrenme güçlüğü	Erkek	7. Sınıf
			Down Sendromu	Erkek	7. Sınıf
			Bedensel Engelli	Erkek	8. Sınıf
Hafif derecede zihinsel engelli	Erkek	8. Sınıf			
Toplam	33	29			

*Kadıköy ve Üsküdar RAM raporlarına göre (2015-2016 eğitim öğretim yılı)

Araştırmada kullanılan Kaynaştırmaya ilişkin görüşler ölçeğinin analizi SPSS 15 paket programı ile yapılmıştır. Yapılan ön test-son test değerlendirmesinde öncelikle normallik testi yapılmış (Kolmogorov-Smirnov) ve normal dağılım gösterdiği için t testi uygulanmıştır.

Araştırmada, Kaynaştırma modülünün öğretmen adayları üzerindeki etkisini daha detaylı bir şekilde ortaya koyabilmek için ürün dosyaları yaptırılmış ve bu yolla toplanan nitel veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz, araştırmanın kavramsal ve kuramsal yapısının önceden açık bir biçimde belirlendiği araştırmalarda kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu analizde veriler, önceden belirlenen temalara ya da kategorilere göre özetlenir ve yorumlanır. Verilerin sunulmasında; araştırma soruları, görüşme

ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da bu süreçlerdeki boyutlar dikkate alınır. Gözlenen ya da görüşülen bireylerin görüşlerini yansıtabilme amacıyla, sık sık doğrudan alıntılar yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008) Öğretmen adayları uygulama kapsamında gittikleri okullara göre A Okulu 1. Ö. A. (A okulu 1. öğretmen adayı) olarak kodlanarak görüşleriyle ilişkilendirilmişlerdir.

Bulgular

“Öğretmen adaylarının, kaynaştırmaya yönelik tutumları Fen Eğitiminde Kaynaştırma Modülü ile farklılaşmakta mıdır?” şeklinde belirlenen araştırmanın alt amacı doğrultusunda yapılan analizler Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Tutumlarının Ön-Test Son-Test Puanlarının *t* Testi Sonuçları

	N	\bar{x}	ss	Sd	t	p
Ön Test	33	60.60	6.36	32	4.53	.00
Son Test	33	54.54	7.07			

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin ön-test son-test ölçüm sonuçları arasında bir fark olup olmadığını sıyanan ilişkili gruplar *t* Testinin p değeri .00 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla ön test-son test ölçüm ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

Ortalama puanlar arasındaki farkın anlamlı bulunması, kaynaştırma modülünün öğretmen adaylarının ortalama puanları üzerinde anlamlı ölçüde azalmaya neden olduğunu göstermektedir. Bu bulguya dayalı olarak, kaynaştırma modülünün öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında olumlu yönde değişmeye neden olduğu söylenebilir.

Fen eğitiminde kaynaştırma modülünün değerlendirilmesi ile ilgili nicel ve nitel olarak değerlendirilen bulgular aşağıda nicel değerlendirmeler ve nitel değerlendirmeler olarak yer almaktadır.

Nicel Değerlendirmeler (Nitel Veri Destekli)

Katılımcılara “Kaynaştırma modülünden sonra fen eğitiminde kaynaştırma hakkındaki öz değerlendirmeniz nasıldır?” sorusu yöneltildiğinde verdikleri yanıtlar Tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 3. Kaynaştırma Modülünden Sonra Fen Eğitiminde Kaynaştırmayı Öğrenme Durumu

	N	%
Öğrendiğini düşünüyor	29	88
Bilmiyor	4	12
Toplam	33	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin %88'i aldıkları eğitimden sonra fen eğitiminde kaynaştırmayı öğrendiğini düşündüklerini, %12'si ise bilmediğini ifade etmiştir. Katılımcılara “Kaynaştırma modülünü yeterli görüyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde verdikleri yanıtlar Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4. Kaynaştırma Modülünü Yeterli Görme

	N	%
Evet	17	51
Hayır	16	49
Toplam	33	100

Öğretmen adaylarının %51’i aldıkları eğitimi yeterli görürken %49’u aldıkları eğitimi yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir. Aldıkları eğitimi yeterli görmeyen öğretmen adayları her ne kadar ileride kullanabilecekleri şeyler öğrenseler de kendilerini geliştirmeye devam etmeleri gerektiğini, deneyim kazanmadan hiçbir şeyi net göremeyeceklerini belirtmektedirler. Öğretmen adayları gerek kaynaştırma öğrencisi profiline çeşitli olması gerekse fen konularındaki kazanımların fazla olması nedeniyle daha kapsamlı ve uzun bir eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. İlgili öğretmen adayı görüşleri şöyledir:

“Aldığımız eğitim için zaman kısıtlıydı. Ama o zaman için de yeteri kadar verimliydi. Çünkü çok farklı özellikte kaynaştırma öğrencisi olabilir, çok fazla fen konusu var ve her bireyin öğrenme özelliği farklı. Ama en azından nasıl bir yol izleyeceğimizi nasıl çözüm bulacağımızı öğrendik.” A Okulu 3.Ö.A.

“...aldığım eğitimin devamının gelmesi gerektiğini düşünüyorum.” C Okulu 6.Ö.A.

“Bu dersten önce kesinlikle kendimi yetersiz görüyordum. Artık belki mükemmel bir öğretmen olurum diyemiyorum. Ama en önemlisi bu konuda birçok şeyin farkında bir öğretmen olacağım.” E Okulu 5.Ö.A.

Bundan sonraki kısımda aynı araştırma sorusuna ait nitel değerlendirmelere yer verilmiştir.

Nitel Değerlendirmeler

Öğretmen adaylarının kaynaştırma modülü ile ilgili değerlendirmeleri “Kaynaştırma öğrencisi farkındalığı ve önyargıları”, “Kaynaştırma deneyimi” kategorileri halinde aşağıda yer almaktadır.

Öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencisi farkındalığı ve önyargıları

Öğretmen adaylarından bazıları uygulamaya başladıklarında gittikleri okuldaki kaynaştırma öğrencisini fark etmediklerini, hatta varlığından dahî haberdar olmadıklarını, yaramaz ya da çok sessiz bir öğrenci olarak düşündüklerini ancak daha sonra bu çalışmaya başladıklarında onun kaynaştırma öğrencisi olduğunu öğrendiklerini belirtmiştir. Aşağıda öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencileri hakkındaki farkındalığına dair öğrenci görüşlerinden örnekler verilmektedir:

“...staja ilk başladığımda sınıfımda kaynaştırma öğrencisi olduğunu fark etmedim. Diğer öğrencilerden farklı görünmüyordu. Daha hareketli ve hiperaktif olduğunu fark ettim fakat bunu yaramazlık olarak değerlendirdim. Daha sonra kaynaştırma öğrencileriyle ilgili bu çalışmayı yaptığımda sınıfımda kaynaştırma öğrencisi olduğunu öğrendim.” A Okulu 1.Ö.A.

“...staj okuluma dönemin başından beri gidiyordum ancak sınıfta kaynaştırma öğrencisi olduğunu bilmiyordum. Daha sonra sınıf öğretmenlerine sorduğumda 3 kişinin kaynaştırma öğrencisi olduğunu öğrendim.” E Okulu 3.Ö.A.

Yukardaki alıntılardan da anlaşılacağı gibi öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerine dair farkındalık düzeyleri oldukça düşüktür. Öğretmen adayları bu çalışmadan sonra kaynaştırma öğrencisi ile ilgili farkındalık kazandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından bazıları eskiden kaynaştırma öğrencisini hiç düşünmediklerini hatta sınıflarında olabileceklerini hiç akıllarına getirmezken onların farkına varmazken bu çalışma ile onlara nasıl davranıp eğitim vermeleri gerektiği hakkında birçok şey öğrendiklerini belirtmişlerdir. Onlar için bir şeyler yapmak yerine önceleri onlara üzülmeye, acıyarak baktıklarını, hatta korkup uzak durduklarını artık onları kendi yakınları gibi görmeyi öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda bu konu ile ilgili öğrenci görüşlerine yer verilmiştir:

“...benim de bir kaynaştırma öğrencim olabileceğine farkına vardım. Onların da diğer öğrenciler kadar eğitim hakkının olduğunu ve bizim bireysel farklılıklara saygı gösterip herkesi kapsayacak yöntemler

geliştirmemiz gerektiğinin farkına vardım.” A Okulu 3.Ö.A.

“...Kaynaştırma öğrencisi kimdir, ne gibi özellikleri vardır... Ben bu soruları önce hiç düşünmedim. Çünkü kaynaştırma eğitimi denen şeyden haberim yoktu.” C Okulu 2.Ö.A.

Öğretmen adayları bu çalışmanın kaynaştırma öğrencisi ile ilgili önyargılarından kurtulmalarına katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bu önyargılara örnek olarak kaynaştırma öğrencisinin ayrı sınıflarda okutulması gerektiği, normal öğrencilerle birlikte aynı sınıfta olmamaları gerektiği, sınıflarında bulunmasından dolayı korktukları, sınıflarında bulunması istemedikleri gibi görüşler paylaşmışlardır. Konu ile ilgili öğretmen adaylarının görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Bu dersti almadan önce sınıfta kaynaştırma öğrencisi olmasını istemiyordum. Engeli olan bir öğrencinin kendiyile aynı engeli paylaşan yaşıtlarıyla okuması gerektiğini düşünüyordum. Fakat bu dersten sonra bu öğrencilerin de toplumun bir parçası olduğunun farkına vardım...” B Okulu 8.Ö.A.

“Sınıfta kaynaştırma öğrencisi olmasından korkardım ve onlara ne yapacağımı bilemezdim. Korkularımın boşa olduğunu ve bunun üstesinden gelebileceğimi anladım.” E Okulu 10.Ö.A.

Yukarıdaki alıntılar öğretmen adaylarının kaynaştırma modülü ile kendilerini nasıl geliştiklerini göstermektedir.

Kaynaştırma deneyimi

Uygulama yaptıkları okullarda önce kaynaştırma öğrencilerini gözlemleyip kaynaştırma uygulamalarını değerlendiren, daha sonra bireysel öğretim planı yapan fen bilgisi öğretmen adayları aslında kaynaştırma eğitiminin sandıkları kadar zor olmadığını fark ettiklerini belirtmişlerdir. Kaynaştırma öğrencisi ile yaşadıkları bu deneyim sayesinde artık daha bilinçli, bireysel farklılıkların farkında olan bir öğretmen adayı olduklarını ve ileride öğretmen olduklarında kaynaştırma öğrencisine nasıl davranıp eğitim verecekleri konusunda kendileri yaşayarak bir tecrübe kazandıklarını ifade etmişlerdir.

“...bu deneyimi yaşamak benim bu özel öğrencilere dair ufkumu genişletti. ... Bizim basit olarak gördüğümüz küçük kazanımları onların paylaşması, bunu hissettirmesi küçük bir tebessümü insanı acayip mutlu ediyor bu çok güzel bir duyguydu...” E Okulu 3.Ö.A.

“...korktuğum gibi zor bir durum değilmiş bunun farkına vardım. Tek yapmam gereken şeyin kaynaştırma öğrencisinin dikkatini toplamak ve onun yapabileceği etkinlikleri uygulamak olduğunu anladım.” B

Okulu 3.Ö.A.

“...Gördük ki aslında sadece onları diğer öğrenciler kadar tanımak ve birkaç farkındalıklarını bilmek bizim için yeterli oluyor.” D Okulu 2.Ö.A

Öğretmen adayları bireysel öğretim planı hazırlayarak uyguladıkları fen dersinin kaynaştırma öğrencisi için de verimli geçtiğini onların derse katılımının arttığını ve mutlu olduklarını deneyimlediklerini belirtmişlerdir.

“Ders anlattığımda kaynaştırma öğrencimin bu kadar istekli bir şekilde ders katılması hem eğlenmesi hem öğrenmesi beni çok mutlu etti. İlginin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha anladım. Yaşadığım bu güzel tecrübeyi arkadaşşıma anlattım. Kendisi de başka bir üniversitede öğretmenlik okuyor. Önümüzdeki sene staja gittiğinde kesinlikle ilk önce kaynaştırma öğrencisi hakkında bilgi toplamak ve onlara çok yardım etmek istediğini söyledi.” C Okulu 1.Ö.A.

Çalışmada, ayrıca uygulama okullarından birisindeki fen bilgisi öğretmeninin görme engelliler okulunda çalışması nedeniyle öğretmen adaylarından bazıları öğretmenleri ile orada fen bilgisi öğretimi yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu deneyimin onlarda çok etkili olduğunu ve olumlu etkilendiklerini belirtmişlerdir. Aşağıda öğretmen adaylarının bu konudaki görüşlerine yer verilmektedir:

“...burada gördük ki öğrencilere bir şeyler öğretmemiz için önümüzde hiçbir engel yok. Sınıfımızda görmeyen öğrencilere soyut bir kavramı eğlenceli bir şekilde öğrettik. Sadece istemek gerekiyor.” D Okulu 3.Ö.A.

“O dersten sonra kaynaştırmaya olan bakış açım değişti. Korkularımı tedirginliğimi bir kenara bıraktım.” D Okulu 5.Ö.A.

Yukarıdaki alıntılardan da görüldüğü üzere özel gereksinimli öğrencilere yönelik ders anlatımları, kaynaştırma deneyimi öğretmen adaylarının kaynaştırma ile ilgili korku ve endişelerin giderilmesine katkı sağlamıştır.

“Fen bilgisi öğretmen adayları Kaynaştırma Uygulamaları Modülü kapsamında edindikleri bilgi ve beceriler temelinde okullardaki fen eğitiminde kaynaştırma uygulamalarını nasıl değerlendirmektedirler?” alt amacı doğrultusunda, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik görüşleri nitel olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarına göre uygulama yaptıkları okullarda kaynaştırma eğitiminde birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Öğretmen

adaylarının uygulama yaptıkları okuldaki kaynaştırma uygulamasındaki sorunlarla ilgili olarak benzer görüşler paylaştığı görülmektedir. Öğretmen adaylarına göre uygulama yaptıkları okullardaki kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlardan en önemlilerinden birisi rehber, özel eğitim ve branş öğretmenlerinin iş birliği içinde olmamasıdır. Aşağıda bu konu ile ilgili ortak olan görüş örneğine yer verilmiştir:

“Rehber öğretmen, özel eğitim öğretmeni ve branş öğretmenleri birlikte hareket etmediği için gözle görülür sonuçlar elde edilemiyor.” A Okulu 1.Ö.A.

Alıntıdan da anlaşıldığı gibi uygulama yapılan okullarda branş öğretmenleri ile rehber öğretmenler bu konuda iş birliği içinde değildir. Okullarda kaynaştırma öğrencisine yönelik rehberlik hizmetlerine yeterince yer verilmemektedir.

Öğretmen adaylarına göre, bazı fen bilgisi öğretmenleri sınıflarında kaynaştırma öğrencisi istememektedir, onlarla branş öğretmenlerinin değil özel eğitim öğretmenlerinin ilgilenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Çünkü kaynaştırma öğrencisinin etiketlendiği için öğretmenler tarafından olumsuz olarak değerlendirildiklerini düşünmektedirler, derslerde hiçbir şey yapamayacaklarına ve öğrenemeyeceklerine inanmaktadırlar. Aşağıdaki alıntılar bu duruma örnek teşkil etmektedir:

“Sınıf ve branş öğretmenlerinin geneli özel eğitime gereksinim duyan çocukların bir şey yapamadıklarına, öğrenemediklerine ve sınıflarda olmamaları gerektiğine inanmakta bu nedenle de çocukların eğitim gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalarda etkin rol almak istemiyorlar.” C Okulu 1.Ö.A.

“Öğretmenimiz sınıfta kaynaştırma öğrencisi istemiyor. Onların ders sırasında sıkıntı çıkarmaları diğer öğrencilerin öğrenmelerini etkiliyor, bu da bazen konuları yetiştirememize neden oluyor diyor.” B Okulu 8.Ö.A.

Yukardaki alıntılar öğretmenlerin kaynaştırma öğrencileri hakkında geliştirdikleri olumsuz davranış ve tutumları vurgulamaktadır. Öğretmen adaylarına göre kaynaştırma öğrencisi çoğunlukla sınıflarda en arka sırada ve tek başlarına oturmaları, onlarla yeterince ilgilenilmemesi, sanki sınıfta hiç yokmuşlar gibi davranılması, görmezden gelinmesi bu öğrencilerde problemleri davranışlara neden olmaktadır. Aşağıdaki öğretmen adayı görüşleri bu konuyu destekler niteliktedir:

“Fen öğretmeni ile yaptığım görüşme ve gözlemlerim sonucunda kaynaştırma öğrencisi ile yeterince ilgilenilmediğini düşünüyorum. Benim öğrencim 5. sınıf özel öğrenme güçlüğü olan bir kız öğrenci. Sınıfta tek başına oturuyor, arkadaşları ile iletişimde bulunmuyor. Verilen ödevleri genelde yapmıyor. Dikkati diğer öğrencilere göre çok daha kolay dağılıyor bu nedenle derslerde ders dışı şeylerle ilgileniyor. Arka sırada olduğu için derslere aktif katılmıyor.” B Okulu 3.Ö.A.

Öğretmen adaylarının yaptıkları gözlem ve görüşmelere göre BEP’in formaliteden yasalara uygun olsun, dosya olsun diye hazırlandığını ancak uygulanmadığı belirtilmektedir. Aşağıda öğretmen adaylarının bu konudaki görüşlerinden örnekler yer verilmiştir:

“Görüşmelerimizde rehberlik servisindeki öğretmen ve fen öğretmeni ‘Bu programlar sene başında hazırlanır, ama uygulanmaz. Bunlar formaliteden şeyler. Hangi birine vakit ayıracağız. Sınıf kalabalık (30 kişi), kaynaştırma öğrencisine ekstra birşey yapsam diğerlerine haksızlık olmaz mı? Bu çocukların yeri burası değil kaynaştırma öğrencileriyle özel eğitimciler ilgilenmeli, rehabilitasyon merkezine gitseler onlar için daha iyi olur.’ gibi iç burkan cümleler duydum.” C Okulu 4.Ö.A.

Yukardaki alıntıdan anlaşılacağı gibi kaynaştırma öğrencisine uygun bireysel öğretim planları uygulanmamaktadır. Kaynaştırma öğrencisine yönelik fen derslerinde uyarlamalar yapılmadığı, sınıf yönergelerinin basitleştirilmediği, diğer öğrencilere nasıl bir eğitim uygulanıyorsa onlara da aynı etkinliklerin verildiği belirtilmektedir. Onların yapabildikleri ile değil yapamadıkları ile değerlendirildikleri için kaynaştırma öğrencilerinin başarısızlık duygusuyla tanışıp özgüvenlerinin düşürüldüğü, derste başarısız oldukları belirtilmektedir. Aşağıda ise bu duruma ait öğretmen adayı görüşleri örneklenmiştir:

“Okullarda kaynaştırma öğrencileri için dersler zor geçiyor. Çünkü onun ihtiyaçlarına ve düzeyine uygun bir ders anlatımı (bütün ders boyunca ilgilenilmesi mümkün değilse bile öğretmen onun düzeyine göre bir çalışma kağıdı vs. hazırlamasını kastediyorum) yok...” C Okulu 4.Ö.A.

Görüşme yapılan bazı fen bilgisi öğretmenleri kaynaştırma öğrencisinin kendini arkadaşlarından farklı hissetmemesi için bireysel öğretim planı hazırlamadıklarını, onlara uygun uyarlamalar yapmadıklarını belirtmişlerdir:

“...Kaynaştırma öğrencisine verilen eğitim her öğrenciye verilen eğitim gibi. Kaynaştırma öğrencisine yönelik özel bir program yok, uygulanmıyor. Kaynaştırma öğrencisi kendilerini diğer öğrencilerden farklı hissetmesinler diye aynı düzeyde ödev verildiğini söyledi öğretmenler.”

A Okulu 1.Ö.A

“Bu öğrencilerin farklı olduğu kabul edilmiyor. Edilse bile bu farklılığa yönelik bir ders işlenmiyor...” E Okulu 3. Ö.A.

Öğretmen adayları kaynaştırma uygulamalarında yaşanan sorunlardan biri olarak da branş öğretmenlerinin bu konu hakkında yeterince bilgili olmamalarını, eğitim almamalarını görmekte-dirler. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen adaylarının cevapları şu şekildedir:

“... Birçok öğretmen özel öğrenme güçlüğüne ne olduğunu bile bilmiyor.” A Okulu 3.Ö.A.

“Öğretmen özel bir eğitim almadığı için yetersiz kaldığını düşünüyor.” B Okulu 5. Ö.A.

“... öğretmenlerde bu konuda çok fazla bilinçli değil. Sınıf öğretmenleri bu durum özel eğitim sınıflarından bekliyor özel eğitim sınıfları da bu durumu sınıf öğretmenlerinden bekliyor...” E Okulu 5.Ö.A

Öğretmen adaylarının görüşlerine göre sınıfların kalabalık olması ve zaman sorunu kaynaştırma uygulamalarında yaşanan sorunlar arasındadır. Bu sorunlar nedeniyle kaynaştırma öğrencisi ile ilgilenildiğinde diğer öğrencilerin ihmal edileceğini düşündüklerini belirtmektedirler. Aşağıdaki alıntılar öğretmen adaylarının ilgili görüşlerini yansıtmaktadır:

“Bence kaynaştırmada yaşanan en önemli sorun zaman. Konu yetiştirmek için zaman çok az diyerek bu öğrencilerle olması gerekenden çok az ilgilenilmesi, onlar için bir plan olmayışı.” C Okulu 1.Ö.A.

“Ders programı yoğun ve ders süresi kısa olduğu için kaynaştırma öğrencisiyle ilgilenildiğinde diğer öğrencileri ihmal edeceğini düşünüyor. Bu öğrencilere tamamen alanında uzman öğretmenler tarafından eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyor.” A Okulu 5.Ö.A.

Yukardaki alıntılardan da görüldüğü gibi öğretmen adaylarının görüşlerine göre kaynaştırma uygulamalarında okullarda birçok sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar: özel eğitim ve branş öğretmenlerinin iş birliği içinde olmaması, uygulama okullarında kaynaştırma öğrencileri ile yeterince ilgilenilmediği, branş öğretmenlerinin bu konu hakkında yeterince bilgili olmamaları, kaynaştırma öğrencilerine yönelik hazırlanması gereken BEP’in formaliteden yasalara uygun olsun, dosya olsun diye hazırlandığı ancak uygulanmadığı vb şekildedir.

Modülden önce kaynaştırma eğitimi ile ilgili yeterince bilgileri olmadığını düşünen ve kaynaştırma öğrencileri ile ilgili farkındalığa sahip olmadığını

belirten öğrenciler kaynaştırma modülünden sonra uygulama yaptıkları okullarda kaynaştırma eğitimini değerlendirdikleri gibi hazırladıkları bireysel öğretim planları ile kaynaştırma uygulamalarını gerçekleştirme, deneyimleme fırsatı bulmuşlardır.

Tartışma

Öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik düşüncelerinin tespit edilip kaynaştırma uygulama modülü ile geliştirilerek öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında okullarda deneyimlemelerini içeren bu çalışmada, hem öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşleri üzerinde modülün etkisi hem de okullardaki kaynaştırma uygulamaları fen bilgisi öğretmen adaylarının ürün dosyaları ve görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

“Fen Bilgisi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları Fen Eğitiminde Kaynaştırma Modülüne göre farklılaşmakta mıdır?” alt amacı doğrultusunda yapılan analizler sonucunda öğretmen adaylarının “Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği”nden aldıkları ön test ve son test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Araştırmanın bu bulgusu kaynaştırma modülünün öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik görüşlerinde olumlu yönde değişmeye neden olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, kaynaştırma eğitiminin kaynaştırmaya yönelik tutumları (Aker, 2014; Altıntaş ve Şengül, 2014; Bek, Gülveren ve Başer, 2009; Dolapçı ve Demirtaş, 2016; Fırat, 2014; Gözün ve Yıkılmış, 2004; Mertoğlu, Taymaz Sarı, Pasmaz ve Balçın, 2020; Orel, Zerey ve Töret, 2004), öz-yeterlilik algıları (Dolapçı, 2013; Toy ve Duru, 2016) etkilediğini gösteren araştırmalarla paralellik göstermektedir.

“Fen bilgisi öğretmen adaylarının Kaynaştırma Modülü ile ilgili görüşleri nasıldır?” alt amacı doğrultusunda araştırmada elde edilen verilerin analizinde uygulama yapılan okullarda fen bilgisi öğretmenlerinin ve kaynaştırma öğrencilerinin kaynaştırma uygulamalarında sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir.

Çalışma grubundaki öğrencilerin çoğunluğu (29 öğretmen adayı) aldıkları eğitimden sonra kaynaştırma öğrencisine yönelik olarak nasıl fen eğitimi vereceklerini öğrendiklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının yarısı aldıkları eğitimi yeterli görürken, diğer yarısı her ne kadar ileride kullanabilecekleri şeyler öğrenseler de aldıkları eğitimi yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmanın bu sonucu daha önce kaynaştırma eğitimi almayan

öğretmen adaylarının bu konu ile ilgili bilgilendikçe ve deneyimleri arttıkça daha çok eksiklerinin farkına vardıkları araştırmacılar tarafından yorumlanmıştır. Araştırmanın bu sonucu öğretmenlerle yapılan bu konudaki çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Vural ve Yıkılmış (2008) sınıf öğretmenlerinin öğretimsel uyarılma konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, Babaoğlu ve Yılmaz (2010) sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi konusunda kendilerini yetersiz gördüklerini ifade etmektedir.

“Fen bilgisi öğretmen adayları Kaynaştırma Uygulamaları Modülü kapsamında edindikleri bilgi ve beceriler temelinde okullardaki fen eğitiminde kaynaştırma uygulamalarını nasıl değerlendirmektedirler?” alt amacı doğrultusunda araştırmada elde edilen verilerin analizinde kaynaştırma uygulamalarında bir takım sorunlar yaşanmaktadır. Kaynaştırma öğrencisi için uygulama okullarında dönem başında bireysel eğitim planı hazırlanmaktadır. Ancak öğretmen adaylarının görüşlerine göre bireysel eğitim planı yasalara uygun olsun laf olsun diye formaliteden hazırlanmakta ancak uygulanmamaktadır. Özyürek’e göre (2005) öğretmenler öğretim planlarını hazırlarken tüm öğrencilerin gereksinimlerini göz önünde bulundurmalı ve eşit öğrenme fırsatı yaratmalıdır. Öğrencilerin farklı öğrenme gereksinimleri dikkate alınarak eğitim öğretim etkinliklerine etkili ve tam katılım sağlanmalıdır. Öğretmenler öğrencilerin ilgileri, yetenekleri, farklı yaşantıları, güçlü ve zayıf yanlarının ve yapıldıklarının farkında olduğunda eşit öğrenme fırsatı yaratmak için programın öğelerinde uyarlamalar yapabilir.

Çalışmada öğretmen adaylarının görüşlerine göre; uygulamaya gittikleri okullarda kaynaştırma öğrencileri ile yeterince ilgilenilmemektedir, öğretmenler onlara önyargılı davranmakta, hiçbir şey yapamayacaklarını ve öğrenemeyeceklerini düşünmekte sanki onlar sınıfta yokmuş gibi davranmaktadır. Hatta öğretmenlerden bazılarının sınıflarında kaynaştırma öğrencisi istemedikleri, diğer öğrencilerle aynı sınıfta bulunmalarını gerektiğini diğer öğrencilerin dikkatlerini dağıttıklarını düşündükleri belirtilmektedir. Çalışmada öğretmen adaylarının görüşlerine göre kaynaştırma öğrencisi çoğunlukla sınıfta arkadaşları ile problem yaşamakta ve dışlanmaktadır. Çalışmada öğretmen adaylarından bazıları uygulamaya gittikleri okullarda kaynaştırma öğrencisini diğer öğrencilerden ayırt etmede zorlandıkları ilk başta yaramaz, hareketli olarak düşündükleri öğrencilerin kaynaştırma öğrencisi olduğunu öğrendiklerini, sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olabileceğini daha önceden düşünmediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kaynaştırma öğrencisinin ön sıralarda oturtulmaları

gerekirken çoğunlukla arka sıralarda oturdukları belirtilmektedir. Çalışmada kaynaştırma öğrencisine diğer öğrenciler ile aynı eğitim verildiği, bireysel farklılıklarının dikkate alınmadığı ve bireysel öğretim planının uygulanmadığı sonucu elde edilmiştir. Öğretmen adayları rehber, özel eğitim ve branş öğretmenlerinin işbirliği içinde olmadıkları için kaynaştırma öğrencisine yönelik yeterli fen eğitimi verilmediğini düşünmektedirler. Oysa öğretmenler fen bilgisi dersinde kaynaştırma öğrencisi de dahil olmak üzere tüm öğrencilerin en üst düzeyde öğretim faaliyetlerinden yararlanabilecekleri öğrenme ortamları oluşturmalıdır. Fen bilgisi aktiviteleri için ortak öğrenme ve çalışma ve grupları oluşturulmalı, tüm sınıflarda basit, açık ve yalın ifadeler kullanılmalı, yetersizliği olan öğrenciler için kullanılacak araç-gereçlerde, ödevlerde uyarlamalar yapılmalı, ders kitaplarındaki materyaller düzenlenmelidir (Özmen ve Karakoç, 2015).

Öneriler

Öğretmenlerin sınıflarına etkili eğitim-öğretim ortamlarının oluşturması bakımından öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almaları çok önemlidir. Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklar da bireysel farklılıklar arasında ele alınabilmektedir (Bacanlı, 2012). Bu nedenle özel gereksinimli öğrencilere uygun öğretim programlarının geliştirilebilmesi için öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmelidir. Eğitim fakültesinde tüm branşlardaki öğretmen adaylarına da bu konu ile ilgili ders açılmalıdır. Bu araştırma alan eğitiminde kaynaştırma konusunu Fen Bilgisi öğretmen adayları ile gerçekleştirmiştir. Sosyal Bilgiler, Matematik gibi diğer alanlarda yetişecek alan eğitimcilerle benzer çalışmaların yürütülerek öğretmen adaylarında farkındalık yaratılması okullarda kaynaştırma eğitiminin daha etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sağlayacaktır.

Bek, Gülveren ve Başer (2009) yaptıkları çalışmada özel gereksinimli öğrencilerle etkileşime giren öğrencilerin kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının daha yüksek olduğunu, kaynaştırma eğitiminde sadece teorik değil uygulamaya da yer verilmesinin öneminde değinmişleridir. Bu çalışmada da öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında aldıkları eğitim ve kaynaştırma uygulamaları ile yaşadıkları deneyim sayesinde öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik görüş ve ön yargılarının olumlu yönde değiştiği, iyileştiği söylenebilir. Bu bağlamda öğretmen adaylarına verilecek kaynaştırma eğitimi okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması dersleri kapsamında uygulamalı olarak verilmesi önerilmektedir. Bu çalışma fen bilgisi öğretmenliği öğretmen

adayları ile gerçekleştirilmiştir. Benzer çalışmaların diğer branşlarda okuyan öğretmen adayları ile de yürütülmesi önerilmektedir.

Kaynaştırma öğrencileri için etkin öğrenme ortamlarının oluşturulmasında bireysel öğretim planı hazırlanması çok önemlidir. Nitekim bu çalışmada da kaynaştırma modülü kapsamında öğretmen adaylarının bireysel öğretim planı hazırlamaları ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik ders anlatımları sayesinde kaynaştırma eğitimine katkı sağlandığı gerek nicel gerekse nitel sonuçlarda görülmektedir. Araştırmaya katılan grubun okullardaki öğretmenler ve kaynaştırma uygulamaları ile ilgili yorum ve açıklamalarını içeren bulgular öğretmenlere de bireysel öğretim planı hazırlama ve dersi kaynaştırma öğrencilerinin özelliklerine göre farklılaştırmaya yönelik uygulamalı hizmet içi eğitim verilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Ayrıca çalışılan fen bilgisi öğretmen adaylarından elde edilen öz değerlendirme ve görüşlerle ilgili ölçeklerden ortaya konan sonuçlar Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören diğer öğretmen adaylarının ders programına bireysel öğretim planı hazırlama dersi eklenmesinin de bu konuda atılabilecek önemli bir adım olacağını gösterebilir.

Sonuç

Araştırmada kaynaştırma modülünün öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında olumlu yönde değişmeye etki ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarına kaynaştırma öğrencisi farkındalığı kazandırılmasına ve kaynaştırma ile ilgili önyargıların, korku ve endişelerin giderilmesine katkı sağlamıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu aldıkları eğitimden sonra fen eğitiminde kaynaştırmayı öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte öğretmen adaylarının yarısı aldıkları eğitimi yeterli görürken, diğer yarısı ise yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun gerekçesi de her ne kadar gelecekte kullanabilecekleri bilgiler öğrenciler de kaynaştırma öğrencisi profilinin çeşitli olması, fen kazanımlarının çok olması nedeniyle kendilerini geliştirmeye devam etmeleri gerektiği ve daha kapsamlı, uzun süreli bir eğitime ihtiyaç duydukları şeklindedir.

Öğretmen adaylarının gözlem, görüşme ve görüşlerine göre uygulama yaptıkları staj okullarında kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlar şunlardır: rehber, özel eğitim ve branş öğretmenlerinin işbirliği içinde olmaması, öğretmenlerin kaynaştırma öğrencileri hakkında olumsuz davranış ve tutum içinde olmaları, branş öğretmenlerinin kaynaştırma hakkında yeterince bilgili olmaması, kaynaştırma öğrencisine yönelik rehberlik hizmetine yeterince yer

verilmemesi, kaynaştırma öğrencine yönelik hazırlanması gereken BEP'in yasalara uygun olsun diye formaliten hazırlandığı ancak uygulanmadığı, sınıfların kalabalık olması ve zaman sorunu gerekçesi ile kaynaştırma öğrencisi ile yeterince ilgilenilmediği hatta öğrenemeyeceklerinin düşünüldüğü, onlar yokmuş gibi davranıldığı eğer ilgilenilirse de diğer öğrencilerin ihmal edileceği endişesidir.

Kaynakça

- Aker, G. (2014). *Öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimi hakkındaki tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altıntaş, E. ve Şengül, S. (2014). Özel eğitim dersinin kaynaştırmaya yönelik tutumlar ve kazanımlar bakımından değerlendirilmesi. *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 1-12.
- Antonak, R. F. ve Larivee, B. (1995). Psychometric analysis and revision of the opinions relative mainstreaming scale. *Exceptional Children*, 62(2), 139-149.
- Antony, P. J. (2009). *How do social, cultural and educational attitudes towards disability affect families of children with disabilities and there by affect the opportunities and daily experiences of people with disabilities in Kerala-India?* Yayınlanmamış doktora tezi, Washington State University Institute.
- Babaoğlu, E. ve Yılmaz, Ş. (2010). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2), 345-354.
- Bacanlı, H. (2012). *Eğitim psikolojisi* (18. baskı). Ankara: Pegem.
- Battal, İ. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin ve branş öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterliliklerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batu, E. S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- Batu, S. ve Kırcaali-İftar, G. (2016). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Bayar, A. (2015). Kaynaştırma uygulamalarında öğretmen yeterliği ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 71-85.
- Bek, H., Gülveren, H. ve Başer, A. (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 160-168.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (18. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, C. (2015). *Kaynaştırma eğitiminin uygulanmasında karşılaşılan sorunların değerlendirilmesine yönelik nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Denizli, H. (2015). *Fen bilimleri dersi öğretmenlerinin ve fen bilimleri dersini alan kaynaştırma öğrencilerinin kaynaştırma eğitimi uygulamaları sürecine ilişkin görüş ve önerileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Giresun Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Diken, İ. H. ve Batu, S. (2015). Kaynaştırmaya giriş. İ. H. Diken, (Ed.), *İlköğretimde*

- kaynaştırma içinde* (2-23). Ankara: Pegem Akademi.
- Dolapçı, S. (2013). *Öğretmen adaylarının öz-yeterlilik alguları ve kaynaştırma eğitime bakış açıları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dolapçı, S. ve Demirtaş, V. Y. (2016). Öğretmen adaylarının öz-yeterlilik alguları ve kaynaştırma eğitimine bakış açıları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(13), 141-160.
- EARGED. (Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı) (2010). *İlköğretim Okullarındaki Kaynaştırma Uygulamalarının Değerlendirilmesi*.
http://www.meb.gov.tr/earged/earged/ilk_kaynas_eg_uyg_deg.pdf
- Eripek, S. (2004). Türkiye’de zihin engelli çocukların kaynaştırılmalarına ilişkin olarak yapılan araştırmaların gözden geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 25-32.
- Fırat, T. (2014). Farklı eğitim kademelerinde görev yapacak öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 597-628.
- Gök, G. ve Erbaş, D. (2011). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri ve önerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3(1), 66-87.
- Gözün, Ö. ve Yıkılmış, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimindeki etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 65-77.
- Guckert, M., Mastropieri, M. A. ve Scruggs, T. E. (2016). Personalizing research: Special educators’ awareness of evidence-based practice. *Exceptionality*, 24(2), 63-78.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). Kaynaştırma ve destek özel eğitim hizmetleri. S. Eripek, (Ed.), *Özel eğitim içinde* (17-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Mertoğlu, H., Taymaz-Sarı, O., Pusmaz, A. ve Balçın, M. D. (2020). Fen bilgisi öğretmen adaylarının kaynaştırma uygulamaları yeterlikleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 51(51), 68-89.
- Orel, A., Zerey, Z. ve Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(1) 23-33.
- Özmen, R. G. ve Karakoç, T. (2015). Fen bilgisi öğretimi. İ. H. Diken, (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma içinde* (520-554). Ankara: Pegem Akademi.
- Özyürek, M. (2005). *Bireysel farklılıkları inceleme yaklaşımları*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Saraç, T. ve Çolak, A. (2012). Kaynaştırma uygulamaları sürecinde ilköğretim sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüş ve önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 13-28.
- Sart, Z. H., Ala, H., Yazlık, Ö. ve Yılmaz, F. K. (2004, Temmuz). *Türkiye kaynaştırma eğitiminde nerede? Eğitimciye öneriler*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı’nda sunulan bildiri, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Toy, S. N. ve Duru, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin öğretmen öz yeterlikleri ile

kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterlik inançlarının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 146-173.

Vural, M. ve Yıkımsı, A. (2008). Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin öğretimin uyarlanmasına ilişkin yaptıkları çalışmaların belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 141-159.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 9. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EK 1: ÖĞRETMEN ADAYI ÜRÜN DOSYASI İÇERİĞİ

A. KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ ÖZDEĞERLENDİRME FORMU

1. Kaynaştırma öğrencilerini nasıl davranılması gerektiğini, sorunlarına nasıl yardımcı olabileceğinizi biliyor musunuz? Bu konu ile ilgili daha önceden bir eğitim aldınız mı?
 - i. Eğitim aldysanız kimden ne zaman aldınız, aldığınız eğitimi yeterli görüyor musunuz?
 - ii. Kaynaştırma öğrencilere nasıl fen eğitimi vereceğinizi biliyor musunuz? Bu konuda eğitim aldınız mı? Açıklayınız.
 - iii. Kaynaştırma öğrencilerine yardımcı olmak ve fen eğitimi vermek için kendinizi yeterli görüyor musunuz görmüyorsanız kendinizi geliştirmeye çalışıyor musunuz? Açıklayınız.
2. Kaynaştırma modülü kapsamında aldığınız eğitimi yeterli görüyor musunuz?
3. Kaynaştırma modülünün fen eğitimine katkısı nedir?
4. Kaynaştırma modülünün kaynaştırma öğrencisi ile ilgili düşüncelerinize katkısı nedir?

B. KAYNAŞTIRMA UYGULAMALARINI DEĞERLENDİRME SORU FORMU

1. Kaynaştırma öğrencisine uygulanan dersler, ödevler, etkinlikler ile ilgili öğretmenlerden bilgi almak. Bu öğrenci için dersler nasıl geçiyor, öğretmenlerle röportaj.
2. Aşağıdaki soruları içeren kapsamlı görüşme. Staj okulunuzda sizin girdiğiniz sınıflarda kaynaştırma öğrencisi var mı? Varsa kaç kişi, cinsiyetleri, sınıf seviyeleri? Hangi tip kaynaştırma öğrencileri var? Özelliklerini biliyor musunuz?
3. Staj okulunuzda kaynaştırma öğrencilerinin bir günü nasıl geçiyor, neler yapıyor? (Gözlemlerinizi not ediniz.)
 - i. Kaynaştırma öğrencileri için nasıl bir fen eğitimi yapılıyor?
 - ii. Kaynaştırma öğrencileri özel eğitim sınıflarına gidiyor mu?
 - iii. Kaynaştırma öğrencileri için fen ve teknoloji dersine yönelik bir program var mı? Varsa bu program uygulanıyor mu?
 - iv. Kaynaştırma öğrencileri sınıfında olumsuz davranışlar sergiliyor mu?
 - v. Kaynaştırma öğrencilerine ödev veriliyor mu?
 - vi. Kaynaştırma öğrencilerine sınıfta diğer öğrencilerden farklı çalışmalar, etkinlikler yaptırılabilir mi?
 - vii. Kaynaştırma öğrencileri ile ilgili yeterince ilgilenildiğini düşünüyor musunuz?
 - viii. Kaynaştırma öğrencileri için staj okulunuzdaki rehberlik hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
 - ix. Staj okulunuzdaki kaynaştırma öğrencilerinin aileleriyle gerekli iletişim, işbirliği kurulabilir mi?
 - x. Kaynaştırma öğrencileri için rehberlikle etkileşimde bulunuluyor mu?
 - xi. Kaynaştırma öğrencileri için okulda bir program var mı? Varsa, bu program uygulanabilir mi?
4. 1. ve 3. maddeyi yani görüşme ve gözlemlerinizi karşılaştırarak yorumlayınız.
5. Size göre sınıfınızdaki kaynaştırma uygulamasındaki sorunlar nelerdir?